

PROGRAM BLADET

Salgsuke 4 — 24. årgang

RADIO OG FJERNSYN 25.—31. JANUAR
Nr. 5 1970 Løssalg kr. 1,20 (inkl. moms)

.. ligger det
noe i luften?

SE SIDE 3
helaften om forurensning
FJERNSYNET 29/1

Året 1970 var FNs naturvernår. NRK-fjernsynet tok utfordringen med noe så uvanlig som en hel temakveld om luftforurensning. Programbladet satte den på førstesiden. Faksimile fra nr. 5 1970.

Fagfellevurdert

Kan mediehistorien kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen?

Sammendrag: Miljø- og klimakrisen er nå blitt det største og mest påtrengende samfunnsspørsmål i vår tid. I mediene får klimaendringer mye oppmerksomhet. Temaet kan virke overveldende på mange. Derfor trenger vi kunnskap om når og hvordan mediene begynte å rette søkelyset mot miljø- og klimaspørsmål: Hvor kommer egentlig denne stofftypen fra - og hvordan har den vokst frem i mediene over tid? Hvem drev frem slike spørsmål i mediene og hvilke enkeltsaker har vært viktige underveis? Kort sagt: hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise? For fjernsynets del trekkes linjer tilbake til Dagsrevyen i 1960-årene, mens NRKs store temakveld om luftforurensning i 1970, også sees som et vendepunkt. Derfra trekkes det linjer fremover til Bjørn Nilsens store TV-serie «Olje» (1986), Petter Nomes TV-dokumentar «Året 2048» (1988) og professor Terje Tvedts to internasjonale TV-serier om vannets historie (1997) og vannets fremtid (2008). Resultatene suppleres med kvantitative studier av pressens omtale av miljøspørsmål, målt ved hjelp av IT-verktøyet NBN-gram. Artikkelen konkluderer med at også slike dagsaktuelle temaer kan behandles mediehistorisk, både gjennom klassisk historisk metode såvel som gjennom nye, digitale metoder.

Emneord: miljø og klima i mediene, miljøsakens mediehistorie, luftforurensning i fjernsynet, Bjørn Nilsen, Terje Tvedt, pressehistoriske IT-analyser av miljøstoff, IT-verktøyet NBN-gram.

Henrik G. Bastiansen

Professor i medievitenskap

Høgskulen i Volda

henrik.grue.bastiansen@hivolda.no

Mediehistorie handler om fortiden, tenker vi gjerne. Derfor er det et påtrengende spørsmål å reflektere over hvor dagsaktuelle temaer vi egentlig kan ta opp innenfor dette fagfeltet. I en tid der utfordringene fra verden rundt oss står i kø, er det betimelig at vi vurderer dette nærmere. Spørsmålet er om vi kan utvikle et tilbakeblikk på mediene og deres innhold på en måte som likevel er nåtidsrelevant og fremtidsrettet.¹

Mellom fortid og nåtid

Historieforskningens utgangspunkt er som kjent at den handler om fortiden og hva som hendte da. Og jo større avstand det er til begivenhetene bakover i tid, jo bedre er situasjonen egentlig for forskeren, for det gir hun eller ham mer distanse til emnet. Distanse i tid gjør det lettere for forskeren å se hva som virkelig var viktig i en historisk epoke. I det øyeblikk en historiker

vender blikket mot sin egen samtid, forsvinner mye av denne distansen. Og da blir det straks mye vanskeligere å vurdere det som skjer. Det som i øyeblikket kan fortone seg viktig, kan i et lengre tidsperspektiv vise seg å være et sidespor. Derfor er det mange fordeler i det å bygge inn tidsmessig distanse mellom forskeren og emnet man vil studere. Det er da man kan identifisere lengre utviklingslinjer – tråder som kanskje var lite synlige i tiden man studerer – men som siden viste seg å bli et hovedspor innover i det som dengang fortonet seg som fremtiden.

Dette gjelder også for mediehistorie. Omgitt av nåtidens mylder av ny medieteknologi er det ikke lett å forutse hva som vil overleve og bli stort i fremtiden og hva som vil floppe rundt neste hjørne. I årene 1973–74 var det for eksempel ikke lett å se at to amerikanske forskere – Robert Kahn og Vint Cerf – arbeidet med det teoretiske grunnlaget for det som senere skulle bli det største menneskeskapte fenomen i historien, nemlig Internett.² Det er først i ettertid at vi virkelig kan se hvor viktig det de gjorde dengang er blitt i vår tid.

Det som altså er uoversiktlig i samtiden, blir ofte

klarere i ettertid. Det er styrken ved historisk forskning; den forklarer det som har skjedd – også lange historiske forløp – slik at man ser hvordan aktører ble påvirket av sin tid og dens hendelser, men også hvordan de virket tilbake på dem. Fra de senere års bøker er det nok å vise til Tor Bomann-Larsens nyskapende biografi om Haakon VII og dronning Maud, for å se fordelene med historikerens tidsmessige distanse til personer og hendelser. I dag er det mulig å behandle Norges første konge og dronning etter unionsoppløsningen i 1905 med et nytt og enestående kildemateriale, slik som kong Haakons personlige dagbøker – og på en langt friere måte enn før.³ Biografien om de to er blitt noe langt mer enn snever kongehistorie: verket skildrer i realiteten fremveksten av Norge som selvstendig stat etter 1905 – innad og utad – med kongen som blikkpunkt. Historieforskningens idealtilstand er at de aktuelle hendelsene er avsluttet når utforskningen av dem finner sted. Ut fra dette prinsippet er det ikke bare vanskelig, men kanskje heller ikke ønskelig å utføre historiske studier av den nåtiden som eksisterer rundt oss i øyeblikket akkurat nå. Slik er det ihvertfall lett å tenke og resonnere: Historieforskningen er *diakron*; dvs. den studerer avsluttede forløp i fortiden, i kontrast til det meste av samfunnsforskningen som er *synkron*, dvs. opptatt av nåtiden.

Likevel er erfarne historikere ofte veldig bevisste på at de forsker på emner ut fra hva de oppfatter som interessant og vesentlig idag. Impulser i samtiden virker inn på hvordan de foretar tilbakeblikk på det som har skjedd. Her er ett uttrykk for dette:

Nåtida veks fram av det som var. Samtida blir til i fortida. Vi er vår historie. Når vi spør kven vi er, må vi blant anna gå til vår fortid. Det gjeld oss som samfunn – og som individ. Einkvar tidsepoke vil søkja si sjølvforståing blant anna i si fortid og i sammenhengen med fortida: korleis blei fenomena i samtida til – over tid? ... Korleis blei vår tid til?⁴

Disse ordene er hentet fra en NOU fra 1984, som pekte på betydningen av å ta vare på samtidens kilder for fremtidens forskning. Historikerne bak utredningen – blant annet Berge Furre og Sivert Langholm – pekte

her på at behovet for å se bakover springer ut av nåtiden vi lever i. Historikerne skriver da også selv om nyere tid – det de kaller for «samtidshistorie». Og i samtidshistorisk forskning kan de bevege seg nokså nær opptil forskningstidspunktet. I mange tilfeller kan det da også være av stor verdi at vi får dokumentert den aller nyeste utviklingen på et felt, mens aktørene fortsatt lever og kan intervjues om vanskelige saker de har vært med på. Med slike kilder kan forskeren gi tette innside-beskrivelser og forklaringer på kompliserte hendelsesforløp, som ville vært vanskelig for andre å rekonstruere i ettertid. Et eksempel på dette er Tor Are Johansens studie av hvordan Orkla ble et mediekonsern. Han publiserte denne undersøkelsen i 2011, ikke lenge etter at hendelsene hadde funnet sted.⁵ Et annet eksempel er Martin Eide og Christine Myrvangs bok *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Der viser forfatterne hvordan *Dagbladet* møtte den digitale tiden med sin særegne blanding av kulturradikalisme og skandalejournalistikk. I fremtiden vil denne boken kunne bli et standardverk som kan stå som modell når andre avisers møte med den digitale tiden skal skrives. Nærheten i tid kan således gjøres til en fordel – selv om bokens tilnærming egentlig er historisk.⁶

Den faktiske situasjon er altså at både generell historieforskning – og mediehistorisk forskning i særdeleshet – opererer i et spenn mellom nåtid og fortid. Man kan gjøre historiske studier av en fortid som ligger langt tilbake i tid, såvel som av den nyeste samtiden. Personlig ønsker jeg at vi holder det mediehistoriske fagfeltet så åpent vi kan, slik at det blir mulig å skrive mediehistorie også om de seneste årene. Et eksempel på det er fjerde bind av *Dansk mediehistorie*, som gir en fremstilling av den danske medieutviklingen i årene 1995–2015 – og som så ble utgitt i 2016.⁷ Så nært opp til nåtiden er det mulig å gå, selv om vi fastholder at både historie og mediehistorie i utgangspunktet er diakrone fagfelter som handler om avsluttede hendelsesforløp.

Kan vi skrive miljørakens mediehistorie?

Et slikt ståsted blir enda mer påtrengende når det gjelder dagsaktuelle temaer vi kan følge i nyhetsbildet og i den løpende samfunnsdebatten, altså temaer

som dominerer den offentlige oppmerksomheten i mediene rundt oss akkurat nå. En mediehistoriker bør ikke ha den innstilling at dette kan vi ikke forske på, fordi det ikke har rukket å bli mediehistorie ennå. En smartere tilnærming er heller å lete etter hva det mediehistoriske fagfeltet kan bidra med her.

Vår tids mest påtrengende samfunnsspørsmål (før korona-krisen brøt ut) er utvilsomt det vi må kunne kalle *miljø- og klimakrisen*. Oppmerksomheten om den synes bare å øke med tiden. Klimaendringer var til og med hovedsaken under Verdens økonomiske forum i Davos tidlig i 2020. For journalister og medier er miljø- og klimasaker åpenbart blitt godt stoff: de synes å passe perfekt til de vurderinger som redaktører og journalister gjør i sitt daglige arbeid med nyheter og debatt. Ja, det synes som om miljø- og klimaspørsmål idag lar seg kombinere – nesten friksjonsløst – med medienes egen logikk som innholdsleverandører.

Dette bør interessere oss som mediehistorikere. Idag må vi kunne spørre hvor all denne medieoppmerksomheten egentlig kommer fra. Når og hvordan begynte den? Og hvordan har den vokst frem i mediene over tid? Hvem drev slike spørsmål frem i mediene? Og i hvilken grad har dette stoffområdet endret seg over tid? Vi kan samle alle slike spørsmål i følgende formulering: *hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise?* Når vi spør slik åpner vi for å gi det mest brennaktuelle samtidsspørsmålet i vår tid en mediehistorisk behandling. Det handler da om hva nyheter, debatt og journalistikk i ulike medier kan fortelle om den offentlige oppmerksomheten om disse temaene. Vi som arbeider med mediehistorie har derfor noe relevant og aktuelt å bidra med – også sett opp mot det daglige nyhetsbildet.

Vi trenger med andre ord mediehistoriske analyser av hvordan miljø- og klima-spørsmål kom inn i medienes offentlighet: når det skjedde, hvem som drev dem frem og i hvilken grad mediedekningen har endret seg over tid. Det foreligger ikke mange slike studier, men noen har vi. I Sverige har Monica Djerf-Pierre foretatt en undersøkelse av hvordan de

svenske TV-nyhetene dekket miljøspørsmål i perioden 1961 – 1973. Så langt tilbake må man for å finne fremveksten av miljøproblemer som offentlig sak i Sveriges Television. Gjennom nærstudier av TV-innslag fra disse årene fant Djerf-Pierre også ut at den journalistiske behandlingen av miljøspørsmålene endret karakter betydelig i løpet av denne perioden.⁸

Hvordan kom miljøspørsmål inn i norsk fjernsyn?

Dette eksempelet fra svensk TV-forskning bør snarest få flere norske paralleller. Men noe vet vi allerede. I min egen tidligste NRK-forskning studerte jeg journalistikken i Dagsrevyen i 1960-årene. Noe av det jeg fant ut var hvordan Dagsrevyen begynte å ta opp forurensning og miljøproblemer i løpet av 1960-tallet. Her er en kortversjon av resultatene.

I utgangspunktet arvet NRK-fjernsynets nyhets-sendinger en viktig formidlingstradisjon fra sin forgjenger, Filmavisen: en optimistisk skildring av landets teknologiske fremskritt og generelle modernisering utover i etterkrigstiden. Fra 1945 til nedleggelsen i 1963 var fremskrittsoptimismen en

viktig del av Filmavisens måte å skildre Norge på.⁹ Da fjernsynet kom og Dagsrevyen overtok den visuelle nyhetsformidlingen etter Filmavisen, fortsatte denne fremtidsstroen og teknologi-optimismen inn i TV-nyhetene. Det skjedde helt konkret ved at Dagsrevyen overtok mange av de lokale kontaktfotografene som tidligere hadde levert filmopptak og reportasjer til Filmavisen. Nå begynte de å levere til fjernsynet istedenfor. Samtidig hadde Dagsrevyens egen redaksjon også teknologiinteresserte journalister, slik som Jan P. Jansen. Han dekket særlig nyheter fra industri, skipsfart, forskning, oljeboring, industriell atomforskning – og romfart.¹⁰

De første norske TV-nyhetene om miljøproblemer støtte altså mot en sterk teknologioptimistisk tradisjon i fjernsynet – som nærmest måtte overvinnes for å skape sendetid til mer problemrettede nyhetsinnslag. I Dagsrevyen foregikk overgangen

Vi kan samle alle slike spørsmål i følgende formulering: hvilken mediehistorie har egentlig dagens miljø- og klimakrise?

fra Filmavis-optimismen til en mer problemrettet tilnærming like etter midten av 1960-årene. De første sporadiske TV-innslagene om naturforurensning ble sendt i Dagsrevyen i 1964–65, mens gjennombruddet for slike TV-nyheter kom i årene 1966 og 1967. Da sendte Dagsrevyen bildelagte reportasjer om massedød av fisk i norske elver. I 1967–68 sendte Dagsrevyen en rekke innslag om forurensning av luft og vann: TV-bilder som viste synlige skader i naturen. Flere innslag tok opp industrirøyken som stammet fra sildeoljefabrikken langs norskekysten. I årene 1969–70 ble denne tendensen forsterket og det kom enda flere TV-nyheter i Dagsrevyen om luftforurensning. Noen ganger inneholdt disse også klare advarsler om fremtiden, slik som i Dagsrevyen den 12. april 1969. Da oppsummerte TV-reporteren utstillingen «Og etter oss» med å si at det var en «meningsfull og dypt alvorlig påminning om hvilke farer som truer menneskeheten i den gjenstående delen av dette århundre». Slik kunne ordinære TV-innslag i Dagsrevyen gi rom for en gryende fremtidsfrykt og en miljøkritikk som rettet seg direkte mot norsk industri.¹¹

NRK-fjernsynets tidlige dekning av miljøspørsmål nådde sitt klimaks den 29. januar 1970. Da sendte NRK en hel «temakveld» som utelukkende handlet om luftforurensning. Sendingen begynte kl. 19 og den varte resten av kvelden helt frem til midnatt.¹² Foranledningen var at FN hadde erklært 1970 som naturvernets år. Temakvelden ble slått stort opp i *Programbladet*. Den preget hele førstesiden. En dramatisk tegning av en mørk og forurenset himmel velvet seg over en pike med en kurv. «Ligger det noe i luften», lød teksten i en tenkeboble. «Livsmiljø i fare» var overskriften på bladets artikkel om temakvelden. Der presenterte programsekretær Bjørn Nilsen den spesielle sendingen. Han var også kveldens programleder. Det var unikt at fjernsynet viet all sin sendetid en hel kveld til ett eneste tema. Programopplegget bestod av en rekke TV-reportasjer om norske industribedrifter som Borregaard, Falconbridge og Fiskaa Verk – og forurensningen de

skapte. Temakvelden ble avsluttet med en direkte-sendt studiodebatt.¹³

Sendingen ble straks kontroversiell. Kritikerne stilte spørsmålstegn ved NRKs samfunnsrolle. Både LO og NAF hadde allerede i forveien reagert på den fremstillingen som fjernsynets reportasjer en tid hadde gitt av norske industribedrifter. To dager før temakvelden, 27. januar, stilte de opp til en felles protest mot NRK. Begge lederne i LO og NAF møtte personlig opp på kringkastingssjef Hans Jacob Ustvedts kontor på Marienlyst. Der gikk de til harde angrep på industireportasjene i TV.¹⁴ Både *Dagbladet* og VG laget førstesideoppslag om saken. «LO og NAF griper inn i TV-reportasje», skrev *Dagbladet* over hele forsiden. Temakvelden ble derfor sendt i en svært anspent atmosfære. En reportasje om forurensning fra Falconbridge-fabrikken i Kristiansand – som var satt opp til visning i løpet av temakvelden – ble nektet vist av fabrikkens direktør. Han fant den sterkt misvisende. Det endte med at NRK måtte unnlate å vise reportasjen, selv om den stod oppført til sending i *Programbladet*. Andre reagerte på at programleder Bjørn Nilsen fikk trykket et industri-kritisk dikt, «Trygge arbeidsplassene»,

«Ligger det noe i luften», lød teksten i en tenkeboble. «Livsmiljø i fare» var overskriften på bladets artikkel om temakvelden i januar 1970.

på samme side som *Programbladet* brukte til å presentere temakvelden. Bjørn Nilsen opptrådte her i tre roller samtidig: han informerte *Programbladets* lesere om den kommende temakvelden, han var lyriker med et sterkt engasjert miljødikt på samme side – og han var programleder for temakvelden. Like før alt dette skjedde hadde han gitt uttrykk for at NRK-medarbeiderne «bør tone flagg» og lage flere «ensidige programmer». Og om seg selv sa han at «Jeg er sosialist og prøver å ta opp radikale problemstillinger».¹⁵ Disse uttalelelsene skapte nye overskrifter i VG.

For Bjørn Nilsen ble den felles aksjonen mot NRK fra LO og NAF stående som selve beviset på at NRK var «makthavernes monopol». Det var tittelen han satte på en debattbok om NRK fem år etter.¹⁶ Striden om industridekningen og den spesielle temakvelden

Livsmiljø i fare

TEMAKVELD I FJERNSYNET OM LUFTFORURENSINGER

Torsdag kveld, fra kl. 19.00, er praktisk talt all programtid i fjernsynet viet ett enkelt aktuelt tema: luftforurensinger. Programleder er Bjørn Nilsen, som i denne artikkel skisserer problematikken i det omfattende emne som skal behandles, og orienterer om programopplegget.

Forurensningen av vårt livsmiljø er naturlig nok noe som også sterkt har opptatt den engasjerte lyriker Bjørn Nilsen — i diktet «Trygge arbeidsplassene», som Programbladet har fått anledning til å gjengi, stiller han problemene i skarpt relieff.

V i er inne i Det Europaiske Naturvernåret 1970, og allerede nå må det være riktig å stå fast at interessen for å verne om vår natur og våre naturressurser er stigende. Det er nesten blitt pop å snakke om hvor lite som egentlig er gjort på dette området, og hvor viktig det er å gjøre mer. Så å si daglig opprettes det komitéer og nedsettes utvalg som skal granske og utrede, måle og foreslå. Utviklingen er gledelig, selv om en av og til kan få en mistanke om at det ennå ofte mer er rasling med papir enn håndfaste resultater.

Parallelt med den økende forståelsen av at uberørt natur er et livsnødvendig gode som det gjelder å ta vare på, våkner en erkjennelse av at hele vårt livsmiljø er i fare om vi ikke får kontroll over den globale forurensning av luft, jord og vann som industrialiseringen og velstandsutviklingen har ført med seg.

Pinlig begripelige blir disse problemene når vi får meldingene om fugle- og fiskedød i vårt eget land eller andre steder, når det blir slått alarm mot det ene eller det andre

giftstoffet vi har undervurdert bivirkningene av, eller når nysnøen plutselig en dag ikke lenger er hvit, men gul, rød eller grå.

Vi mennesker har i en lang periode oppført oss som om vi ustraffet kunne rasere kloden vår etter kortsiktig forgodtbefinnende. Vi har utviklet en livsform som blindt har tatt seg til rette uten tanke på konsekvensene, som stilltende har gått ut fra at tilgangen på ren luft, rent vann og fruktbar jord er ubegrenset, og som har gjort det til leveregel å bruke, forbruke og så slenge til side. Resultatet er blitt at vi hele tiden har overlatt til morgendagen å betale regningen for i dag, og at vi plutselig nå får visjonen av vår egen situasjon slengt i øynene: Vi lever som vi skulle være de siste generasjoner som har bruk for jordkloden vår.

I slike øyeblikk ligger med ett usikkerheten og redselen på lur. Mange blir grepet av forvirring og avmaktfølelse — panikken leter etter en åpning å slå ut gjennom. Viltenskapsmenn og politikere maner til sindighet: Nå gjelder det først og fremst å ikke la seg skremme eller lure; nå gjelder det for alvor å bruke vår innsikt og stake ut ny kurs. Selvsagt er det riktig. Vi må ikke stikke hodet i levestandarden og trekke på skuldrene. Vi må heller ikke gi opp fordi alt så litevel nå er ugjenkallelig for sent. Vi må simpelthen skaffe oss oversikt over situasjonen, finne ut hva det er nødvendig å gjøre for å kunne eksistere også inn i den fjernere framtid — og så sette i gang. Selv om vi skulle bli nødt til å hoppe av forbruks- og overflodskarusellen for godt.

Fjernsynets reportasjeavdeling legger opp til en temakveld om forurensningsproblematikken 29. januar. Det betyr at alt program den kvelden på en eller annen måte vil prøve å kaste lys over samme emne. Bortsett fra ny-

(Fort. s. 39.)

Trygge arbeidsplassene

Selvfølgelig må vi trygge arbeidsplassene. Men hvis bedriftene ikke renser røyken og gassen, slipper gift i elvene og kloakkene, forpester lufta, brunsvir graset og trærne, deformerer kukjevene og dreper fisken,

hva da? Hvis det viser seg helsefarlig å stå på døken i ovnshallene i Ardal og Mo, hvis det viser seg at Hydro og Dalen Portland, Borregaard, Fiskaa og Falconbridge dreper oss langsomt mens vi svelter for profitten deres, hva så?

Skal vi fremdeles inngå samarbeidsavtaler og la oss kjøpe over bordet til falsk solidaritet og kortsiktig katastrofetenkning for å få det enda litt bedre, enda litt tryggere, ihvertfall til over jul, over sommerferien, til bilen eller hytta er betalt? Er det slik vi trygger arbeidsplassene? Og jordkloden for generasjonene etter oss?

Her er Programbladets omtale av TV-kvelden om luftforurensning. Bjørn Nilsen inntok tre roller på en gang: han skrev programbladets omtale og var samtidig programleder i sendingen. I tillegg skrev han det kritiske industri-diktet til høyre — som straks skapte reaksjoner. Faksimile fra nr. 5 1970.

Heimefront og regjering • 23.05 Runnin' wild!**— samarbeid og motsetninger**

Slik historikarane ser på det.
Professor Magne Skodvin, vitenskapelig assistent
Ole Kristian Grimnes og dr. phil. Olav Riste.
Programleiar:
Steinar Branteset.

Værmelding**Dagsnytt****Protein, protein, protein**

Kan forskningen redde fremtidens barn?
Professor Georg Hygen.
Sendt 16. desember 1969.

Karin Krog synger

med Ivar Antonsen, klaver,
Arild Andersen, bass og
Espen Rud, trommer.
I thought about you.
(Mercer/vanHeusen.)
Wave (Carlos Jobim).
Nature boy (Eden Ahbez).
Mr. Joy (Anette Peacock/
Bria Colburn).

STRIKTSPROGRAM

gen.
0 Distriktmagasinet. 15.15 By-
bygdnytt. Meldingar. Ynsk-
e. 18. Aktuel. 18.10 By- og byg-
nytt. Meldingar. Helgens tur-
legg fra Bergen Turlag.
landssendingen.
0 Østlandsrunden og dagsak-
il reportasje. 14.45–15.30 Inn-
fra Oppland, Telemark og an-
deler av Østlandet. Musikk.
dingstjeneste. 18 Østlandsak-
it og nyheter.
dikstad.
0 og 18 Østlandsendingen.
edden og Forsgrunn.
0 og 18 Østlandsendingen.
stiansand.
0 Utddanning og yrke. — Mel-
ger fra fylkesarbeidskontorene.
0 Sørlandsaktuel.
ranger.
0 Nyheter. Aktuel. Rogaland i
rvernåret. Dagens smakeplate.
Rogalandskvarteret.
nd.
0 Distriktnytt ved Finn Kvel-
Over til fiskelåten. Einar S.
fien. 18 Nordvestjundom.
ndheim.
0 Aviskrønikk for Trøndelags-
me. Ved John S. Røstvig. 1
møter vi — direktør Einar

NSK FJERNSYN

5 Skole-TV. 9.45–10.00 For de små. Villads og Nimbus. 13.15–
10 Skole-TV. 15.55 Er nytt bilde af Fuji-yama. Med udgangs-
tikt i Hokusais berømte «100 billeder af Fuji-yama». 16.25 Gæster
V-køkkenet. Gastronomen Grete Grumme har besøg af teater-
skoleren Knud Poulsen. 17.00–17.30 For piger og drenge. Hvor-
er vi, som vi er — og hvad vil I med os. 19.00–19.25 Voksen-
læringsvisning. Vores hus (2). 19.30 TV-Avisen. 20.00 Den gamle Bio-
fi gaar igen. 20.25 Før fyraften. 21.05 TV-teatret. Efteraber. Bio-
fi Leif Petersen. 22.15 TV-Avisen.

NSK FJERNSYN TV 1

1–8.50, 9.15, 9.55–10.15, 10.15–10.40, 12.05–12.25, 12.30, 13.00–
10 og 13.30–13.50 Skol-TV. 16.30 En teknad halvtime. 17.00–
15 Ishockey-skolen. 18.00 TV-nytt. 18.05 Repris. 18.15 Nu kommer
loet. Sjukvård till varje pris. 19.00 Hvad är det jag säger? 19.30
nytt. 19.55 Löpsedeln. 20.00 Pålsson. Sketch. 20.10 Der man gör
per och massa. 20.50 NU. 21.20 Gänget. 22.00–22.05 TV-nytt.
2
10 Muminrollet. (8) (Färg). 19.00 TV-nytt. 19.10 Rapport. 19.30 Om
olika livet kan vara för tre unga afrikanska kvinnor. 20.30 Spel-
an. 21.00 TV-nytt. 21.05 Direkt — reportage. 21.40 TV 1 — Löp-
eln. 21.45 Sportnytt.

«Kustbandet» fra Sverige
spiller swing.
Fra Jazzfestivalen i Molde
1969.

23.35 Mot midnatt

In the still of the night (Porter).
Svend Saaby-koret.
(Ariola 31 049 L).

Laura (Raksin/Mercer).
Laurindo Almeida. (Cap. T 2345).

Jag vet en delig rosa
(arr. Evans). Monica Zetterlund.
Bill Evans' trio. (Phil. P 09222 L).

Siggyerssang (Schwenn/Kreuder).
Slan Getz. (Verve V 6-8707).

Spela maestro (Wrubel/
Alexander). Jan Molinsjö.
Mats Olssons orkester.
(KCA Vic. LPM 9953).

Shenandoah (arr. Shaw).
Frank Chacksfields orkester.
(Decca LK 4637).

C'est ma chanson (Chaplin/
Delanoe). Peluto Clark.
(Vogue VRL 3030).

Tango (Albeniz, arr. Köhn).
Hans Carstes orkester.
(Pol. 46343 LPHM).

24.00 Dagsnytt

Wohli i Direktoratet for jakt, vilt-
stell og ferskvannfiske. Reprise fra
Skolekringskastinga. 18 På kryss
og tvers i Trøndelag.

Bodo.
14.30 Det som skjer i Nordland.
Nytt, aktuelt og reportasjer. Jord-
bruksaktuelt. 18 Distriktkvarteret.
Nytt og aktuelt.

Tromsø.
14.30 Værmelding og nyheter. Fis-
kerimeldinger. Jordbruk. Aktuel.
18 Nytt og aktuelt.

Vadsø.
14.30 Værmelding, nyheter (Tromsø
— Vadsø). 14.40 Dagens aktuelt, re-
portasje og musikk. 15.05 Fiskeri-
meldinger. 18 Finnmarkssendingen.

Såmgiet Programma — Program
på samisk.
15.10 Dál'kidičšhus. Aššasaat. Oai-
vigávg'pugis. — Værmelding. Ny-
heter. Fra hovedstaden.

Utenlandsprogrammet

Sendetider og belgetlenger: se s. 29.
Nyheter. Aktuel.
Presserunde.
Lokalnytt fra Nordland og Trøn-
delag.
Utenrikskrønikk.
Kulturmagasinet.
Gundel Franze Dahl.
Nyhetsoversikt.

29. januar

TORS DAG**FJERNSYN**

(T) = programmet eller filmen er tekstet.

9.10–9.30 Lektstue for de minste

Ved Vibeke Sæther.
Sendt onsdag.

9.40–10.00 Mellomalderen i Norden

2. Handverk, handel og byliv.
Skolefjernsyn for 5.–6. klasse

10.40–11.05 Historie

Norge 1914–18.
Regi: Egil Eikvil.
Skolefjernsyn for 7.–9. klasse.

11.40–12.00 Dukketeaterverkstedet

3. Vi lager dukker.
Programledere: Bjørg og Arne Mykle.
Regi: Kirsten Bråthen Kristensen.
Skolefjernsyn for 2.–6. klasse.

12.15 Norgesmesterskapet på ski

Meldal.
3 x 10 km stafett, herrer.
Kommentatorer: Knut Th. Gleditsch og Jarle Høysæter.
Til ca. 13.45

17.30 Reprise-timen

17.30 Løype!
Grunnkurs på ski for jenter og gutter.
Instruktør: Pica Martinussen.
Sendt 27. januar.

17.45 Utenriksmagasinet

Sendt 28. januar.
Til 18.20.

18.30 Norgesmesterskapet på ski

Utdrag fra formiddagens sending.

19.00 Temakveld om luftforurensning

Redaktør: Bjørn Nilsen.
I redaksjonen: Eva Brustad, Jarle Høysæter,
Jan A. Stølen, Unni Thue, Stein Ørnhei.

19.00 Det tynne laget rundt kloden vår
Tysk film om luftforurensning og klimaskifte.

ca. 19.15 Måling av industrielle avgasser
Reportasje fra Borregaard.

ca. 19.25 Arbeidsplassen og helsa vår
Reportasje fra Falconbridge Nikkelverk,
fulgt av kort debatt.

20.00 Dagsrevyen — værmelding**20.30 Temakvelden fortsetter**

ca. 20.35 Er Oslo lufta farlig?
Reportasje fulgt av kort debatt om hva som er helse-
og trivselsproblemer.

ca. 21.15 Grønne planter og rare pattedyr
Historikk med harelabb ved Bjørn Sand.

ca. 21.40 Røyk og demokrati i Orkadal.
Reportasje fulgt av kort debatt om hvem som bestemmer
hva i konsesjonssaker.

ca. 22.15 Kan vi rense, hvis vi vil?
Reportasje fra Fiskaa Verk.

ca. 22.25 Debatt i stort forum

23.00 Kveldsnytt

ca. 23.05 Debatten fortsetter

TV-programmet for NRK torsdag den 29. januar 1970 viser hvordan Bjørn Nilsens temakveld om luftforurensning fylte hele kvelden fra kl. 19. Den oppsatte reportasjen kl. 19.25, "Arbeidsplassen og helsa vår", måtte NRK avstå fra å sende — etter sterk kritikk fra direktøren i Falconbridge. Faksimile fra Programbladet nr. 5 1970.

fikk således langsiktig betydning: den aktualiserte spørsmålet om NRKs objektivitetshensyn og grensene for medarbeidernes personlige engasjement i kontroversielle spørsmål, såvel som spørsmålet om hvilken samfunnsrolle NRK egentlig skulle spille. Disse episodene inngikk i den stormfulle tiden som preget NRK mellom 1968 og 1975 – da debatten om «venstrevri» og «høyrevri» raste på sitt mest intense. I denne tiden mistet deler av norsk presse og allmennhet en del av tilliten til NRK, noe som var medvirkende til den senere oppløsningen av NRK-monopolet.¹⁷

Det hele ble altså til en uhyre dramatisk sak for NRK, men vi trenger ikke å gå dypere inn i detaljene her. Poenget i denne sammenheng er at historien om hvordan miljøspørsmål kom inn i svensk og norsk TV – og dermed inn i svensk og norsk offentlighet i en bredere forstand – er verdt å fortelle på nytt idag. Sett fra dagens perspektiv har disse sakene fått ny aktualitet. De viser tydelig hvordan det ble konflikt da TV-mediet i begge land begynte å ta opp luftforurensning og andre miljøproblemer som stammet fra industrien.

For å sette disse konfliktene i perspektiv skal vi huske på at de utspant seg flere år før den norske miljøaktivisten Erik Dammann utga sin bok *Fremtiden i våre hender*. Den utkom først i 1972. Samme år utga flere forskere, deriblant norske Jørgen Randers, den dystre miljørapporten *Limits to Growth*. Norsk fjernsyn var altså tidligere ute enn disse siden så kjente bøkene. Og professor Arne Næss utga sin bok *Økologi, samfunn og livsstil* først i 1974. Vi kan kanskje si det slik at NRK-fjernsynet gjennom sine programmer var med på å legge et grunnlag for at samtiden begynte å etterspørre slike bøker. Tidens miljøbøker inngikk ihvertfall i en mer problemrettet atmosfære som TV-mediet utvilsomt hadde bidratt til å fremme i Norge.

Fjernsynet og oljeindustrien

Fjernsynets forhold til oljebransjen før og etter tidsskiftet rundt 1970 er også viktig å kjenne til. I 1960-

Futt og fart helt fra start. I Bjørn Nilsens store TV-serie "Olje" fra 1986 lot man vignetten bli dominert av den voldsomme spruten fra et oljetårn – både i lyd og bilde.

årene skildret Jan P. Jansen oljeletingen i Nordsjøen på en optimistisk og ikke-problematiserende måte i Dagsrevyen, men utover i 1970-årene kom det inn en langt mer kritisk og undersøkende holdning i fjernsynets dekning av oljeindustrien. Den kom først til syne i Dagsrevyen og deretter i NRKs store TV-serie «Arbeidsplass Nordsjøen» (1979) og senere i flere andre store programserier.

Igjen var det Bjørn Nilsen som var drivkraften. Etter to års permisjon fra NRK var han tilbake i institusjonen i 1977. Han spurte seg selv hva som da var blitt viktig i landet og kom til at det var den fremvoksende oljebransjen. Han begynte å dekke den i Dagsrevyen, men begynte snart å arbeide på en større dokumen-

tarserie. «Arbeidsplass Nordsjøen» ble vist i NRK tidlig i 1979. Der demonstrerte Bjørn Nilsen hvordan kritisk og undersøkende journalistikk kunne anvendes på den norske oljebransjen. Hvert eneste program i serien hadde en kritisk grunnholdning.¹⁸ I serien advarte Nilsen mot den dårlige sikkerheten på oljeplattformene i Nordsjøen. Han kom til at sikkerheten for arbeiderne var for lav. Disse reportasjene fikk ny aktualitet da Alexander Kielland-plattformen kantret i mars 1980. 123 mennesker omkom.

Norsk fjernsyn var tidligere ute enn både Erik Dammanns Fremtiden i våre hender og Jørgen Randers m.fl.s Limits to Growth

Den kritiske holdningen i Bjørn Nilsens programmer viste seg da å være berettiget. Bjørn Nilsen lagde nå flere store programmer om oljeindustrien. Han fikk så ideen om å lage en stor internasjonal TV-serie om oljeindustrien fra dens første tid og helt frem til samtiden. Det var et kjempeprosjekt. For å få det til inngikk han et samarbeid med det skotske produksjonsselskapet Grampian Television. De fikk også en visningsavtale med den britiske TV-kanalen Channel Four. Etter fire års arbeid var serien «Olje» (Oil) ferdig til å vises i 1986. Den bestod av åtte 50-minutters programmer som alle anla et kritisk perspektiv på den internasjonale oljebransjens utvikling og makt. «Olje» var den største dokumentarserien NRK-fjernsynet hadde laget til da. Og Bjørn Nilsen lyktes faktisk med sitt mål om å lage *den* store internasjonale TV-serien om oljen. Serien ble vist i 50–60 land over hele verden.¹⁹

Så hvis vi vil identifisere når – og hvordan – landets største massemedium begynte å innta en kritisk holdning til oljeindustrien og dens betydning, så står Bjørn Nilsens programmer fra siste del av 1970-årene og frem til «Olje» i 1986 som de mest betydningsfulle fra disse årene.

Hvorvidt disse eksemplene er nok til at vi kan konkludere med at det finnes en «kritisk tradisjon» i norsk fjernsyn, er fortsatt kanskje et åpent spørsmål, men i min bok *Vaktbikkjefjernsynet* har jeg ihvertfall belagt spørsmålet også med mange andre tilfeller av kritisk og undersøkende journalistikk gjennom flere tiår. Og på miljøfeltet har NRK også senere sendt så betydningsfulle TV-programmer at enkelte av dem bør trekkes frem her.

Miljø i TV: noen nyere eksempler

Hvilke TV-programmer eller dokumentarserier som kan sies å ha videreført Bjørn Nilsens grunnholdning i Olje-serien fra 1986, kan diskuteres. Spørsmålet er vanskelig å avgjøre, siden alle programskapere er forskjellige og vilkårene i TV-mediet også har forandret seg så mye over tid. La oss her likevel se på tre

mulige kandidater.

Det første tilfellet er et av de mest bemerkelsesverdige programmer som NRK-fjernsynet noen gang har sendt: Petter Nomes TV-dokumentar «Året 2048» fra 1988. Denne ble lagt opp som en internasjonal TV-dokumentar i to deler og ble sendt i NRK den 24. og 25. mai 1988. Første del handlet om ozonalarmen, andre del om drivhuseffekten. Programmene var ment som en «vekker» og rettet seernes oppmerksomhet mot noen av de trusler som da var i ferd med å vokse frem mot menneskehetens fremtid på jordkloden. De to programmene bygde på forskning, men ble utført ved å se 60 år fremover i tid, uten å være science fiction. Programmet om drivhuseffekten viste tydelig hvordan oppvarmingen av jordens atmosfære foregikk og pekte på faren for fremtidige klimaendringer. Verdenskart laget ved dataanimasjon viste en fremtid med stadig høyere temperaturer i verden. De tilhørende konsekvensene – tørke, flom, orkaner, mer nedbør, mildere somre osv. – ble behørig omtalt og tildels demonstrert ved nye

«Arbeidsplass Nordsjøen» ble vist i NRK tidlig i 1979. Der demonstrerte Bjørn Nilsen hvordan kritisk og undersøkende journalistikk kunne anvendes på den norske oljebransjen

TV-bilder. CO₂-utslippene fra olje, gass og bilkjøring var noe av problemet: de var 50-doblet på få generasjoner, sa Peter Nome. Programmets mest originale fortellergrep var å fortelle dette ved hjelp av en fiktiv TV-nyhetssending

fra år 2048. Denne fremtidige nyhetssendingen var sterkt preget av miljø- og klimaproblemer: innslag etter innslag fortalte om økologiske katastrofer under utvikling i ulike deler av verden. Programmet var en alvorlig advarsel og vakte stor oppsikt – og Petter Nome fikk flere TV-priser for det.²⁰

Det er svært tankevekkende å gjense dette programmet idag, for nå viser viser det oss jo hvordan ekspertene vurderte scenariene for jordens klima og miljø i 1988. Den utviklingen vi har hatt siden da har desverre gitt dem rett, men på et mye tidligere tidspunkt enn de dengang forestilte seg. Da vi viste åpningen av «Året 2048» på årsmøteseminalet til Mediehistorisk Forening på Litteraturhuset i Oslo den 10. mars 2020, var den spontane kommentaren

Med sin store TV-serie «En reise i vannets historie» fra 2008 tok den norske professor Terje Tvedt rollen som vannets svar på David Attenborough. Han ble nå verdens fremste formidler av vannets kulturelle og politiske betydning i internasjonalt fjernsyn. Slik ser DVD-omslaget ut.

fra BI-professor Jørgen Randers på første rad at programmets diagnose var korrekt og at programskaperne hadde truffet blink med sine forutsigelser.

De to neste eksemplene stammer fra den kjente professor og formidler Terje Tvedt. Han har vakt internasjonal oppsikt med flere store TV-serier. I 1997 kom han med den første: dokumentarserien «En reise i vannets historie». Innholdsmessig var dette en nyskapende serie med et nytt blikk på vann som naturressurs.²¹ Serien fortalte om vannets avgjørende betydning for menneskets ulike sivilisasjoner og kulturer gjennom tidene: uten vann, intet liv og dermed heller intet samfunn eller kultur. Dette nokså brede temaet klarte Terje Tvedt å konkretisere med eksempler fra 20 land over hele verden og på en måte som minnet seerne om vannets grunnleggende betydning for mennesket. Serien vant Grand

«Ingen, absolutt ingen, kan unnsnippe vannets makt,» sier Terje Tvedt nede i båten. Fra den imponerende åpningsscenen i hans internasjonale dokumentarserie «En reise i vannets fremtid.» Skjermdump fra første episode.

Prix på den 17. Internasjonale miljøfilmfestivalen og ble siden vist på TV-kanaler som National Geographic Channel og Discovery Channel. Den ble solgt til TV-visning i omkring 100 land, bare i tiden frem til 2001. DVD-versjonen ble utgitt på åtte språk: engelsk, fransk, norsk, portugisisk, spansk, arabisk, japansk og kinesisk. Serien var en samproduksjon mellom NRK og Universitetet i Bergen og mottok støtte fra Utenriksdepartementet.²²

Ti år etter, i 2007, fulgte Terje Tvedt opp med en ny, stor TV-serie: «En reise i vannets fremtid». Nå rettet han blikket fremover og pekte på hvor sårbart det moderne samfunnet var blitt fordi mange hadde begynt å betrakte tilførselen av vann som en selvfølge. Serien var en videreutvikling av tematikken fra den forrige serien, men nå så Tvedt rundt seg i samtiden og trakk opp fremtidsperspektiver. Serien demonstrerte vannets betydning i nåtid og fremtid, med eksempler fra hele 25 land. I Norge vant «En reise i vannets fremtid» Gullruten i klassen for beste TV-dokumentar i 2008. Serien er blitt vist i land over hele verden. Disse to seriene er således blant de mest sette norskproduserte TV-programmer i verden – noensinne. Der Bjørn Nilsen hadde konsentrert seg om oljen som avgjørende ressurs i det moderne industrisamfunn, pekte Terje Tvedt på noe enda mer grunnleggende, nemlig vannet. I norsk fjernsyns miljøhistorie inntar hans to vann-serier en så særegen plass at det burde utføres inngående

David Attenborough – verdens mest berømte skaper av naturprogrammer i TV. I en alder av 90 år sa han til det norske A-magasinet at han hadde vekket verden med sine programmer. Faksimile fra A-magasinet nr. 50 2016.

Flomfare i A-magasinet i 2019. Med et varmere og våtere klima blir økende flomfare en utfordring. Bladet skriver om hvordan ulike storbyer møter utfordringen. Faksimile fra A-magasinet nr. 46 2019.

forskning på hvordan de ble til – og hvordan de presenterer sitt tema.

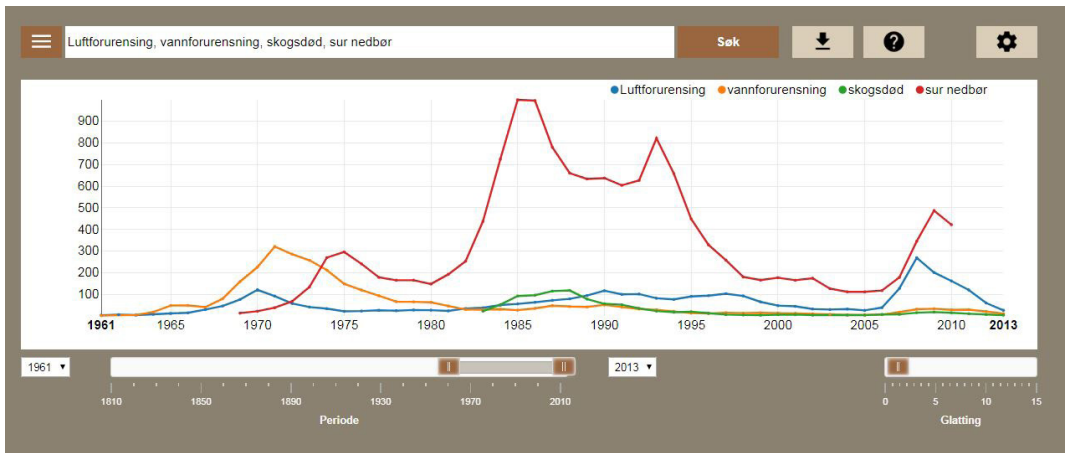
De TV-programmene vi nå har sett på – av Petter Nome og Terje Tvedt – er viktige, men hvordan de faller inn i en større og bredere historisk fremstilling av miljø og klima i norsk TV-historie er fortsatt et åpent spørsmål. Fordi vi mangler mer omfattende studier av dette får vi – ihvertfall inntil videre – nøye oss med de punktnedslag vi her har foretatt.

Pressehistoriske IT-analyser av miljøspørsmål

La oss nå vende blikket fra fjernsynet og over til pressen. Avisenes dekning av miljø- og klimaspørsmål over tid er lite undersøkt. Vi finner her mye av den samme mangel på konkrete tema-studier, som vi fant i fjernsynets tilfelle. Vi mangler større miljø-undersøkelser av norsk presse, utført med et historisk blikk. Vi kan her

bruke klassisk historisk metode, tilpasset studiet av pressen, slik blant annet Bull og Dahl har diskutert.²³

Det er mange mulige fremgangsmåter man her kan følge. En mulighet er å studere enkeltjournalister som arbeider på miljø- og klimafeltet, slik som for eksempel Ole Mathismoen i *Aftenposten*.²⁴ I flere tiår har han vært en av de fremste miljøjournalistene i norsk presse. Likevel mangler vi mange studier av det særegne grepet i hans journalistikk. En annen mulighet er å følge dette stoffområdet i en enkeltavis – eller i markante publikasjoner som for eksempel *A-magasinet*. Legger man *A-magasinet*s feature-artikler om miljø- og klimaspørsmål etter hverandre langs en tidsakse, vil man trolig få frem helt ny viten om omtalemønstrene i dette magasinet. Man vil kunne tidfeste de første artiklene, når et gjennombrudd kom og når miljø og klima skiftet status og ble kontinuerlige temaer som ble tatt opp – frem til deres

Tabell 1. Omfanget av norsk presseomtale av søkeordene luftforurensning, vannforurensning, skogsdød og sur nedbør i perioden 1961–2013. Verktøy: NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søkedato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

dominans i nyere tid. Her skal vi kort bare nevne to av *A-magasinet*s nyere førstesidesaker. «Jeg vekket verden», sa den kjente britiske TV-produsenten David Attenborough til *A-magasinet* i 2016 om sine mange naturprogrammer gjennom 60 år.²⁵ «Flomvarsel» var førstesideoppslaget i 2019, da klimaendringer førte til at flere byer ble oversvømmet med vann og nye løsninger tvang seg frem for å gjøre bymiljøene grønnere og smartere.²⁶

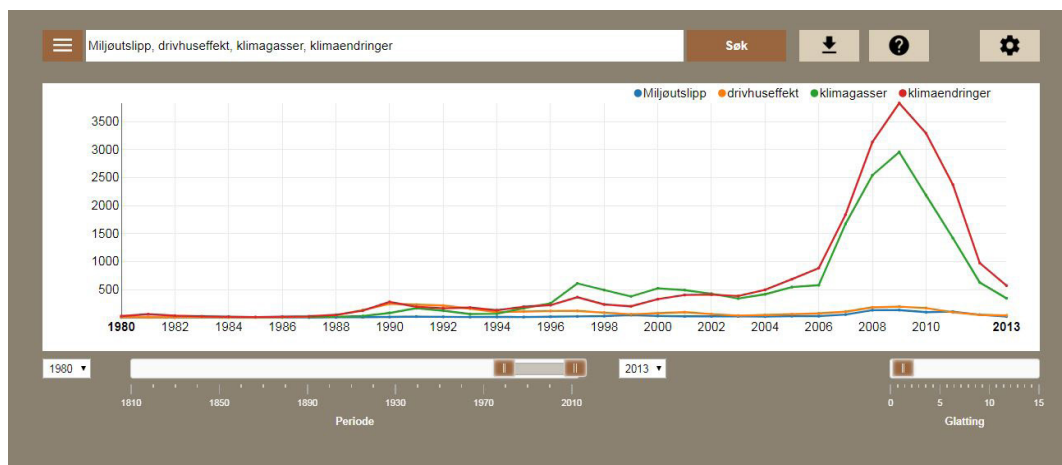
Pressehistoriske studier av avisenes dekning av miljø og klima vil altså kunne avdekke mye av det vi hittil ikke har vist så mye om. Men presseforskningens vilkår er i ferd med å forandre seg. Det nye i dag er at vi ikke lenger trenger å begrense oss til å bruke klassisk historisk metode på avisene. Vi har forlenget fått nye verktøy til slikt arbeid, ikke minst nye IT-verktøy, som jeg har diskutert i en tidligere artikkel her i tidsskriftet.²⁷ Selv om vi bør beholde nøkternheten og en våken kritisk holdning til bruk av IT-verktøy, bør vi også innse at de åpner helt nye forskningsmuligheter, slik Nasjonalbibliotekets NB N-gram er et eksempel på. Siden stadig større deler av tekstinholdet i norske aviser er blitt digitalisert og blitt søkbart i fulltekst etter OCR-skanning, står

Dagens interesse for klima- og miljøspørsmål er et godt eksempel på hvordan NB N-gram kan brukes til tematiske avisanalyser over tid

vi med et hjelpemiddel som ingen tidligere presseforskere har kunnet bruke. Denne muligheten bør vi utnytte. Ved hjelp av NB N-gram kan vi nå skape innholdsanalyser av norske presstekster på måter som tidligere aldri har vært mulig.

Dagens interesse for klima- og miljøspørsmål er et godt eksempel på hvordan NB N-gram kan brukes til tematiske avisanalyser over tid. La oss kort se på noen eksempler. Den første tabellen viser hvilke resultat vi får opp ved hjelp av NB N-gram når vi bruker søkeordene «luftforurensning», «vannforurensning», «skogsdød» og «sur nedbør» i Nasjonalbibliotekets digitale avisdatabase. Søket ble avgrenset til perioden 1961–2013 og ga resultatet som vist i tabell 1.

Tabellen viser at ingen av de fire søkeordene stod sentralt i norske aviser tidlig i 1960-årene. Omtalefrekvensen da var nesten lik null. Deretter ser vi at av de fire søkeordene var det vannforurensning som først oppnådde betydelig presseomtale. Det skjedde i andre halvår av 1960-årene med en topp i 1970, etterfulgt av reduksjon til et lavt nivå gjennom hele resten av perioden. Den neste tendensen vi kan identifisere er at luftforurensning også kom inn i pressen i andre

Tabell 2. Norsk presseomtale av søkeordene miljøutslipp, drivhuseffekt, klimagasser og klimaendringer i perioden 1980–2013. Verktøy: NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søkedato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

halvdel av 1960-årene, men med en lavere topp enn den første, også i 1970. Deretter synker tallene til et lavere nivå, frem til en viss stigning inntreffer opp til en ny topp i 1990. Deretter faller kurven igjen, frem til en voldsom stigning etter 2005 og en ny reduksjon frem til 2013.

De to neste stikkordene fordeler seg både over og under de vi nettopp har sett på. Skogsdød oppnådde en viss presseomtale i andre halvdel av 1980-årene, men sank deretter til et lavt nivå resten av perioden. Endelig finner vi så den høyeste frekvensen: pressens omtale av sur nedbør. Den vokste frem i første halvdel av 1970-årene, for deretter å synke frem til 1980. Deretter kom en nærmest eksplosjonsartet økning i presseomtalen frem til tabellens høyeste punkt i 1985. Og til tross for en viss nedgang til 1990, lå omtalen fortsatt svært høyt disse årene. En ny topp ble så nådd i første halvdel av 1990-årene.

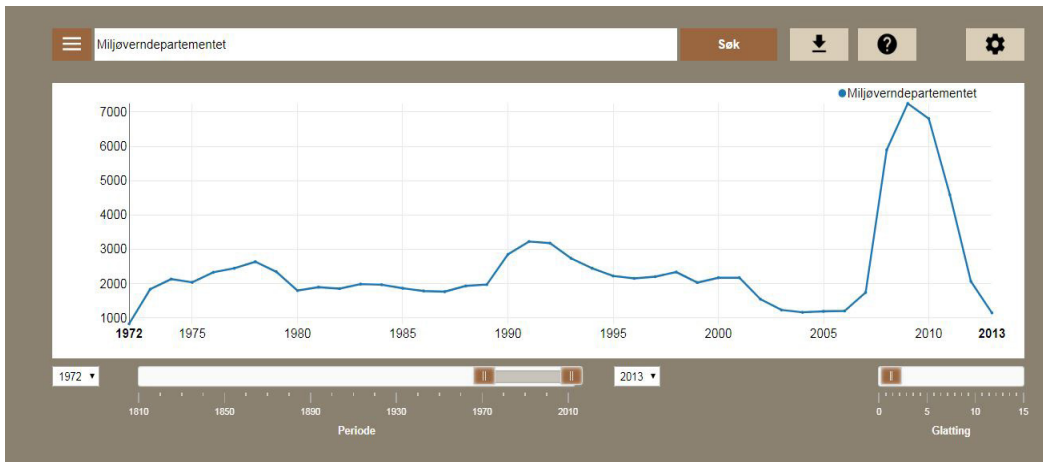
Hvis vi forutsetter at dette resultatet er substansielt holdbart, slik NB N-gram har levert det til oss som brukere, så står vi her med resultater som ingen forskere tidligere har kunnet identifisere. Ja, disse tallene fremkommer kun når noen bruker akkurat disse søkeordene på akkurat disse tekstene og fra akkurat den perioden. Det er derfor det er så besnærende hvilke oppdagelser man kan gjøre ved bruk av IT-verktøy i pressehistorisk forskning. Resultatene vi

har funnet er overraskende. Selv for dem som husker disse årene, vil det kanskje være uventet at omtalen av sur nedbør var så mye større i norsk presse enn omtalen av de tre andre miljøspørsmålene, men det er altså akkurat det tabell 1 viser.

Det andre eksemplet viser omfanget av norsk presseomtale av søkeordene «miljøutslipp», «drivhuseffekt», «klimagasser» og «klimaendringer» i perioden 1980–2013:

Tabell 2 utfyller bildet vi fikk i tabell 1, men med andre funn. Vi ser at alle fire søkeord oppnådde en svært lav presseomtale før 1990-årene. Det er kun en liten økning akkurat i året 1990, men deretter fortsetter alle fire stikkord med en nokså lav frekvens inntil en liten økning opptrer i 1996, men bare for ordene klimagasser og klimaendringer. Fra 1996 og fremover stabiliserer omtalen av disse to seg på et noe høyere nivå frem til 2006. Da inntreier en eksplosjonsartet økning frem til 2009. Da var omtalen av disse to på sitt høyeste. Deretter ser vi at tallene synker frem mot 2013. Hvis disse resultatene fra NB N-gram er korrekte, så kan vi konkludere med at alle fire søkeord er av nokså ny dato som temaer i norsk presse – ja, mye nyere enn søkeordene vi studerte i tabell 1.

La oss nå se på det tredje og siste eksemplet. Tabell 3 viser presseomtalen av Miljøverndepartementet fra opprettelsen i 1972 og frem til 2013.

Tabell 3. Presseomtalen av Miljøverndepartementet i perioden 1972-2013. Verktøy; NB N-gram, Nasjonalbiblioteket. Søk dato: 4/3 2020. Glatting: 2. Begge målformer. Absolutte tall.

I denne tabellen ser vi hvordan Miljøverndepartementet startet opp i 1972 med en nokså beskjeden avisomtale. Nivået steg så gjennom 1970-årene opp til en topp i 1978-79. I 1980-årene lå omtalen lavere igjen. En ny topp ble nådd tidlig i 1990-årene, for deretter å fortsette som en synkende kurve frem til ca. 2007. Da inntraff en eksplosjonsartet vekst opp til et nivå i 2009 som Miljøverndepartementet aldri tidligere hadde vært i nærheten av. Deretter faller nivået igjen frem til 2013.

Igen må vi ta forbehold om at tallene er korrekt levert av NB N-gram. Hvis vi forutsetter det, så ser vi at pressens interesse for Miljøverndepartementet har vært nokså varierende over tid. Omtalefrekvensen synes delvis å gå på tvers av tendensene i tabell 1 og 2. Vi må derfor kunne konkludere med at pressens omtale av miljø- og klimaspørsmål ikke er enkle og rettlinjede fenomener. Tvert om: de er kompliserte og sammensatt av flere samtidige tendenser. Ulike del-emner får avisomtale etter tur i kompliserte mønstre av opp- og nedture, som ikke nødvendigvis er synkrone innbyrdes. Vi trenger følgelig langt mer inngående frekvensanalyser enn det vi har sett på

her. Mitt håp med disse tabellene er først og fremst å vise hvilket verktøy vi har fått om vi begynner å ta i bruk IT-verktøy som NB N-gram i det presse- og mediehistoriske arbeidet. Miljø- og klimaspørsmål i pressen kan belyses på helt nye måter.

Konklusjon

Vi kan konkludere slik: selv om historieforskning generelt og mediehistorie spesielt, ifølge sin natur, er innrettet mot diakrone studier av avsluttede forløp i fortiden, så er det likevel slik at begge også er åpne for å studere mer dagsaktuelle spørsmål som er av interesse rundt oss idag, slik de engang har nedfelt seg i fortidens kilder.

Noen ganger bør mediehistorisk forskning derfor også kunne ta utgangspunkt i vår tids dagsaktuelle spørsmål, for deretter å se hvordan de har vokst frem i mediene og offentligheten en gang i tiden. I dette arbeidet kan vi idag bruke to fremgangsmåter: den klassiske historiske metoden, slik anvendelsen av den på mediene er diskutert tidligere²⁸ – men også noen av de nye IT-verktøy, som nå foreligger, slik som Nasjonalbibliotekets NB N-gram. Etter Nasjonalbibliotekets

Noen ganger bør mediehistorisk forskning derfor også kunne ta utgangspunkt i vår tids dagsaktuelle spørsmål, for deretter å se hvordan de har vokst frem i mediene og offentligheten

digitalisering av all tekst i norsk presse – kombinert med OCR-skanning som gjør den søkbar i fulltekst – står vi med et helt nytt pressehistorisk redskap som vi ikke bør unnlate å ta i bruk.

Hvis vi i tillegg *kombinerer* klassiske og digitale metoder – slik jeg har forsøkt å vise i denne artikkelen – kan vi kanskje gjøre mediehistorie til et enda mer slagkraftig fagfelt enn før. For når vi kombinerer analoge og digitale metoder, kan vi oppnå langt mer enn om vi begrenser oss til kun en av dem. Anvendt på medienes omtale av miljø- og klimaspørsmål setter de to metodene oss i stand til å oppdage ny viten og lansere nye forskningsresultater. Ja, vi kan dermed si at miljø- og klimakrisen kan tilføres en mediehistorie – den er ennå ikke skrevet, men det bør den. Hvordan en slik tematisk orientert mediehistorie skal utformes i praksis er fortsatt et nokså åpent spørsmål. Ingen kan i dag si hvordan en slik mediehistorie vil kunne se ut. En mulighet er å ta utgangspunkt i det fremvoksende fagfeltet «miljøhistorie» – som blant annet historikeren Peder Anker arbeider med – og så legge mediehistorien ved siden av den. Dette foreslo Jørgen Randers da vi snakket sammen etter seminaret den 10. mars 2020. Det er en god ide, men selvfølgelig en stor og krevende jobb – som venter på å bli utført.

Artiklene vi trykker i dette temanummeret kan gjerne sees som bidrag til et slikt større prosjekt. De viser da også tydelig at det mediehistoriske fagfeltet faktisk *kan* kaste nytt lys over miljø- og klimakrisen – ut fra sin egenart som gjenstandsfelt. For mediehistorien har fortsatt et stort og lite brukt potensial for kronologiske temaanalyser av den offentlige side ved dagsaktuelle samfunnsspørsmål. Det vil si: hvordan de er blitt eksponert i mediene over tid. Om vi tenker og arbeider slik kan mediehistorie bli et analyseinstrument med stor nytteverdi også for vår forståelse av nåtidens mest høyaktuelle samfunnsspørsmål – og ikke bare et tilbakeskuende fagfelt for spesielt interesserte.

Dette er enda et argument for hvorfor vi trenger mediehistorie i vår tid. Og det er en av grunnene til at styret i Norsk Mediehistorisk Forening valgte å gjøre miljø og klima i mediene til hovedemne på årsmøteseminaret vi arrangerte på Litteraturhuset i Oslo, 10. mars 2020 – og som igjen danner bakgrunnen for denne utgaven av *Mediehistorisk Tidsskrift*.

Noter:

- 1 En tidligere versjon av denne artikkelen ble presentert som innledningsforedrag på årsmøteseminaret til Norsk Mediehistorisk Forening på Litteraturhuset i Oslo, 10. mars 2020.
- 2 Rasmussen 2007
- 3 Bomann Larsen bind 1-8, 2002-2019
- 4 NOU 1984:3:21
- 5 Johansen 2011
- 6 Eide og Myrvang 2018
- 7 Bruhn Jensen (red.) 2016
- 8 Djerf-Pierre 2014
- 9 Sørensen 1991, Jacobsen 1993
- 10 Bastiansen 1994, 1996
- 11 Bastiansen 1996: 82ff, 101-104, sitat s. 104
- 12 Programbladet nr. 5 1970: s. 1,3 og 27
- 13 Programbladet nr. 5 1970
- 14 Dahl og Bastiansen 1999: 425-430
- 15 Dahl og Bastiansen 1999:430, se også Liberalt Perspektiv nr. 3 1969
- 16 Nilsen 1975
- 17 Dahl og Bastiansen 1999: kap. 7, og Epilog
- 18 Bastiansen 2011: 77-90
- 19 Se detaljer i Bastiansen 2011: 77-90, Nilsen 2010
- 20 Bastiansen 2011: 94-96
- 21 Jfr. Tvedts kulturhistoriske vannforskning, f.eks. Tvedt 2018.
- 22 En reise i vannets historie, DVD 2001
- 23 Bull 1929, Dahl 2004
- 24 Se f. eks. Ytterstad 2012
- 25 A-magasinet nr. 50, 16. desember 2016
- 26 A-magasinet nr. 46, 15. november 2019
- 27 Se Bastiansen 2019
- 28 Bull 1929, Dahl 2004, Bastiansen 2017

Kilder:

- Programbladet nr. 5 1970
 Liberalt Perspektiv nr. 3, 1969
 En reise i vannets historie, TV-serie på DVD, NRK og Universitetet i Bergen, 2001
 En reise i vannets fremtid, TV-serie på DVD, Panoptikon og Universitetet i Bergen, 2008
 NB N-gram-søk i Nasjonalbibliotekets database på nb.no, utført 4.3.2020
 NOU 1984:3: Frå informasjon til kulturarv

Referanser:

- Bastiansen, H. G. (1994). *LIVE FROM MOON. En case-studie i fjernsynets historie*. Oslo: Norges Forskningsråd
- Bastiansen, H. G. (1996). *Fra referat til reportasje. Dagsrevyen 1960-1969*. Oslo: Norges Forskningsråd: KULTs skriftserie nr. 52
- Bastiansen, H. G. (2011). *Vaktbikkjefjernsynet. Kritisk journalistikk og undersøkende dokumentar i norsk TV*. Kristiansand: IJ-forlaget
- Bastiansen, H. G. (2019) «Når mediehistorien blir søkbar – og grafisk: Introduksjon til Nasjonalbibliotekets første IT-verktøy». *Mediehistorisk Tidsskrift* nr. 2 (32) <http://medietidsskrift.no/tidsskrift/mediehistorisk-tidsskrift-nr-2-2019-32/>
- Bomann Larsen, T. (2002-2019). *Haakon og Maud*, biografi, bind I-VIII. Oslo: Cappelen
- Bull, Edvard (1929). «Den moderne pressen som historisk kilde.» Scandia
- Dahl, H.F. (2004). *Mediehistorie. Historisk metode i mediefaget*. Oslo: Cappelen Damm
- Dahl, H.F. og H. G. Bastiansen (1999); *Over til Oslo. NRK som monopol 1945-1981*. Oslo: Cappelen
- Djerf-Pierre, M. (2014). «The Greening of News. The institutionalization of the 'environment' in television reporting 1961-1973», i M. Djerf-Pierre & M. Ekstrøm (red.): *A History of Swedish Broadcasting*. Göteborg: Stiftelsen Etermedierna i Sverige/Nordicom
- Eide, M. og C. Myrvang (2018). *Alltid foran skjermen. Dagbladet og det digitale skiftet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jakobsen, J.Å. (1993). *Norsk Filmrevy, Årgang 1949. En sosiologisk innholdsanalyse*, Magistergradsavhandling, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo
- Jensen, K. Bruhn (2016, red.). *Dansk mediehistorie*, bind 4: 1995-2015. København: Samfundslitteratur
- Johansen, T.A. (2011): *Orkla Media 2003-2006. Et medieselskap i konserndanningens og eierkonsentrasjonens epoke. Pressehistorisk Tidsskrift nr. 16*. <http://medietidsskrift.no/tidsskrift/pressehistorisk-tidsskrift-nr-16-2011/>
- Nilsen, B. (1975). *NRK – makthavernes monopol*. Oslo: Gyldendal
- Nilsen, B. (2010). *Journalist og aktivist. Mediestreif*. Trondheim: Communicatio forlag
- Rasmussen, T. (2007): *Kampen om Internett*. Oslo: Pax
- Sørensen, B. (1991). «The Voice of Reconstruction: The Norwegian Post-war Newsreel as History of a Mentality». I H. Rønning og K. Lundby (red.): *Media and Communication. Readings in Methodology, History and Culture*, Oslo: Norwegian University Press
- Tvedt, Terje (2018): *Nilen - historiens elv*, Oslo: Aschehoug
- Ytterstad, A. (2012) *Norwegian Climate Change Policy in the Media: Between Hegemony and Good Sense*. Doktoravhandling i medievitenskap, Universitetet i Oslo